

U petom su i posljednjem poglavlju obrađeni „Peta i šesta generacija 1960.“ (301-318). Najviše je prostora posvećeno autorovu sinu Olegu Mandiću mlađem, magistru prirodnih znanosti Bečkoga sveučilišta, koji je angažiran u raznim znanstvenim istraživanjima Paleontološkoga instituta. Njegov znanstvenoistraživački rad odveo ga je na duga terenska istraživanja diljem svijeta, primjerice u središnji Iran, južnu Tursku, Oman, Egipat i Grčku. Pored Olega u kratkim su crticama predstavljeni Regina i Moira Mandić, autorova unuka.

Potom slijede „Genealoško stablo obitelji Mandić“ (319) te „Sadržaj“ (321-325). Pohvalno je što je knjiga bogato opremljena ilustracijama te sadrži 168 slika iz raznih razdoblja autorova života i života njegovih predaka.

Drugo je izdanje knjige Olega O. Mandića *Kronika obitelji Mandić* sadržajno i slikovno bogatije od prvoga, ali prava je vrijednost ovoga djela u tome što je autor uspio u svom naumu da predstavi najznačajnije pripadnike svoje obitelji (među njih valja ubrojiti i autora) koji su djelovali tijekom 19. i 20. stoljeća. Time se čitatelj ne upoznaje samo sa slavnim precima jedne obitelji, već i s povijesnim ličnostima koje su oblikovale istarsku i hrvatsku povijest.

Igor Jovanović

Darko Dukovski, *Istra 'spod ponjave. Povijesni erotikon istarski: od kraja 19. do početka 21. stoljeća*, Pula: Istarski ogranak Društva hrvatskih književnika, 2016., 406 str.

U izdanju Istarskoga ogranka Društva hrvatskih književnika objavljena je 2016. knjiga *Istra 'spod ponjave*, čiji je autor istarski i hrvatski povjesničar Darko Dukovski. Svojom tematikom ne spada u uobičajeni autorov opus, ali time sigurno nije umanjena njezina historiografska vrijednost jer je Dukovski ovoj temi pristupio na ozbiljan istraživački način, kako i dolikuje povjesničaru njegova ranga. Knjiga je strukturno podijeljena na šest vrlo sadržajnih poglavlja, a obogaćena je i brojnim fotografijama i ilustracijama.

U uvodu „Bezvremenost erosa i pornosa: istraživačka pitanja, metodologija i društveno-povijesni modeli“ (7-15) autor kazuje kako se europska historiografija, a posebice hrvatska, donedavno nije sustavno bavila temom spolnosti, smatrajući je možda neozbiljnom, eteričnom i marginalnom,

zapravo nedostojnom akademskoga valoriziranja. Razlozi su neistraženosti brojni, od metodologijske složenosti istraživanja, mentalne i kulturološke sputanosti, pritiska okoline, ukorijenjenih predrasuda, mitologizacije i društvenih tabua do „nevidljivosti“ samoga predmeta istraživanja. Autor napominje kako je to karakteristično za hrvatsku historiografiju, ali i za historiografije bivših socijalističkih zemalja Istočne Europe, koje su se tek nakon društveno-političkih tranzicija potkraj 20. st. počele ozbiljnije baviti tom temom. U historiografijama zapadnoeuropskih zemalja, koje su slobodnije pristupale istraživanjima, razvoj povijesnih istraživanja spolnosti može se pratiti od 60-ih godina 20. st. Istražujući spolnost i erotski život Istre od kraja 19. do početka 21. st. autor se koristio alatima i metodologijom komparativne povijesti (uz korištenje kvalitativnim i kvantitativnim metodama) utvrđujući sličnost, razlike i ritam promjena među kulturama, narodima, regijama, ali i razloge unutar samih regija (ruralno nasuprot urbanom, srednji građanski u odnosu na radničke slojeve, različite vjerske uvjetovanosti te supkultura), pokušavajući pronaći uvjerljive odgovore na teška pitanja o uzročnosti, posljedičnosti i interpretaciji. Pisanje povijesti jedne male, kulturno i nacionalno pluralne zajednice poput Istre u razdoblju od kraja 19. do početka 21. st. izazov je za povjesničara jer podrazumijeva interdisciplinarnost, poznavanje metodologija i tehnika istraživanja nekoliko društvenih i humanističkih znanosti, jednako kao i postavljanje pravih znanstveno-istraživačkih pitanja. Cilj ove znanstvene studije, napominje autor, nije samo utvrđivanje i objašnjavanje odnosa istarskoga stanovništva prema spolnosti, erotici, pornografiji i seksu ili protumačiti zakonske i moralne okvire toga odnosa tijekom nešto više od stotinu godina, nego sve te živahne mijene, događaje i procese postaviti u općeeuropski povijesni kontekst razvitka temeljnih ljudskih sloboda i prava.

Poglavlje „Znanje o spolnosti i spolni identiteti 19. i 20. st.“ (17-92) analizira društvenu uvjetovanost spolnoga znanja te potiskivanje spolnosti, „spolnu prpošnost“ i spoznaju spolnoga identiteta. Autor napominje kako, povijesno gledano, postoje dva postupka proizvodnje istine o seksu. S jedne su strane stare civilizacije, poput kineske, japanske, indijske, rimske i arapsko-muslimanske, koje su iznjedrile nešto što bi se moglo nazvati umijećem užitka i strasti (*ars erotica*). Zapadna civilizacija, u koju spada i srednjoeuropska, barem na prvi pogled, ne poznaje umjetnost sladostrašća – umjesto nje na djelu je znanost o seksu (*scientia sexualis*). Odnos prema seksu koji smo

baštinili, ma koliko ga promijenili i prilagodili drukčijem načinu života i vjerovanjima, u biti nosi elemente svojih prapočetaka. Svi pokušaji instalacije radikalnijega odnosa prema spolnosti i seksu kojim bi se poništili tjelesni užici pretvorili su se u duhovno i tjelesno porobljavanje.

U poglavlju „Bračni odnosi, determiniranost, manipulacija i represija nad spolnošću“ (93-253) autor analizira različite teme poput ženidbenoga prava u razdoblju Habsburške Monarhije/Austro-Ugarske i spolni život, determiniranost spolnosti i spolnoga života između dvaju svjetskih ratova, ljubav i spolnost u Drugom svjetskom ratu, poratnu deklarativnu i stvarnu spolnu jednakost, strategije bračnih i izvanbračnih odnosa, a dotaknuo se i tema poput spolnosti mladih i celibata. Autor napominje kako se razdoblje od kraja 19. i početka 20. stoljeća pa sve do sredine 1970-ih u Europi, s obzirom na zakonsku regulativu spolnosti, ali i stvarno, može označiti više ili manje represivnim. Seksualne usluge, vrijednosti i očekivanja strogo su bili određeni, nadovezujući se na razlike utvrđene kulturološkim elementima i običajnošću. Odstupanja od utvrđenih normi nisu bila prihvatljiva i podlijevala su društvenoj i političkoj kritici, osudi i represiji.

„Opscenost erotizma i ugroženi seksualni tabui“ (255-280) analizira javnu sferu erosa i pornosa s kraja 19. i u prvoj polovici 20. stoljeća te spolnost između erosa i pornosa. Autor smatra kako pornografiju (prikaz pornosa) nije moguće svesti isključivo na opscenu ili već kakav „eksplicitni prikaz (riječima ili slikom) spolnog odnosa“ (slavna distinkcija između erotskog i pornografskog, pri čemu je prvo dopušteno, a drugo nije, danas jednostavno nije primjerena). Glavni razlog erotičnosti pornografije jest kršenje društvenih tabua i razotkrivanje aktivnosti za koju obitelj, škola i vjerske zajednice govore da je zabranjena ili koja ostaje skrivena. Pornografski sadržaji postupno postaju dijelom masovne kulture u 20. stoljeću, dok su u 19. stoljeću dostupni isključivo društvenoj, gospodarskoj i političkoj eliti, i to zbog skupoće.

U petom poglavlju, „Komercijalizacija spolnosti“ (281-345), Dukovski je obradio teme kao što su prostitucija potkraj 19. i početkom 21. stoljeća te komercijalizacija i depersonalizacija seksa s kraja 1990-ih i prvih godina 21. stoljeća. Povijest prostitucije oduvijek je plijenila pozornost, posebice zato što je sjedinjavala priču o erosu i pornosu, nadovezivala se na povijest strip-tiza i porno-šika kao na moderne elemente komercijalizacije spolnosti pa je tako bivala poveznicom različitih povijesnih razdoblja. Autor zaključuje

kako je unatoč postojanju muške prostitucije povijest toga zanata nadasve ženska povijest jer uključuje etnografske, povijesne, filozofske, medicinske, religijske i sociološke elemente, a puno govori o razvitku, općim društvenim stavovima te odnosu prema ženama uopće, i to različitih društava i kultura.

Posljednje je poglavlje, „Eros, pornos, tanatos“ (347-375), autor rezervirao za obrađivanje problematike spolne higijene i erotske estetike, pornosa spolnoga nasilja te ljubavi i smrti. Problem spolne higijene zasebna je priča koja prati širenje znanja o spolnosti. Oko spolne su se higijene tijekom stoljeća razvile predrasude i tabui kod svih europskih naroda bez razlike. Neke su se predrasude prenosile među narodima, poput mita o nepranju za vrijeme menstruacije ili kupanju odmah nakon odnosa, dok su neke, poput posebne prehrane u „onim danima u mjesecu“, više ili manje autohtone. Tek tijekom druge polovice 19. stoljeća jačala je svijest o osobnoj higijeni, a posebno se teško probijala svijest o spolnoj higijeni, prije i poslije odnosa.

Slijede „Pogovor“ (377-378), popis izvora i bibliografije (379-404) te bilješka o autoru (405).

Knjiga *Istra 'spod ponjave. Povijesni erotikon istarski: od kraja 19. do početka 21. stoljeća* vrijedan je prinos hrvatskoj historiografiji jer predstavlja pionirsko djelo koje istražuje nepravedno zapostavljenu povijesnu tematiku čiji povijesni razvoj pokazuje i segmente razvoja političkoga, socijalnoga, društvenoga, gospodarskoga, religijskoga i kulturnoga okvira kojima neosporno pripada. Osim toga, ova knjiga predstavlja polazište za daljnja istraživanja i analize budućih istraživača različitih znanstvenih disciplina.

Igor Jovanović

Eduard Hemar, *Istarski sportski biografski leksikon*, Pula: Sportska zajednica Istarske županije, 2016., 376 str.

Istarski sportski biografski leksikon idejno je začeo 2010., a neposredan je povod za njegovo objavljivanje 2016. bilo obilježavanje 20. godišnjice Sportske zajednice Istarske županije (do kraja 2015. zvala se Savez sportova Istarske županije, SSIŽ), osnovane 1996. u Puli. Još su dva značajna jubileja vezana za istarski sport obilježena 2016. Prvi je 140. godišnjica osnutka Istarskoga planinarskog društva (*Società alpina dell'Istria*) 1876. u Pazinu, prema današ-